

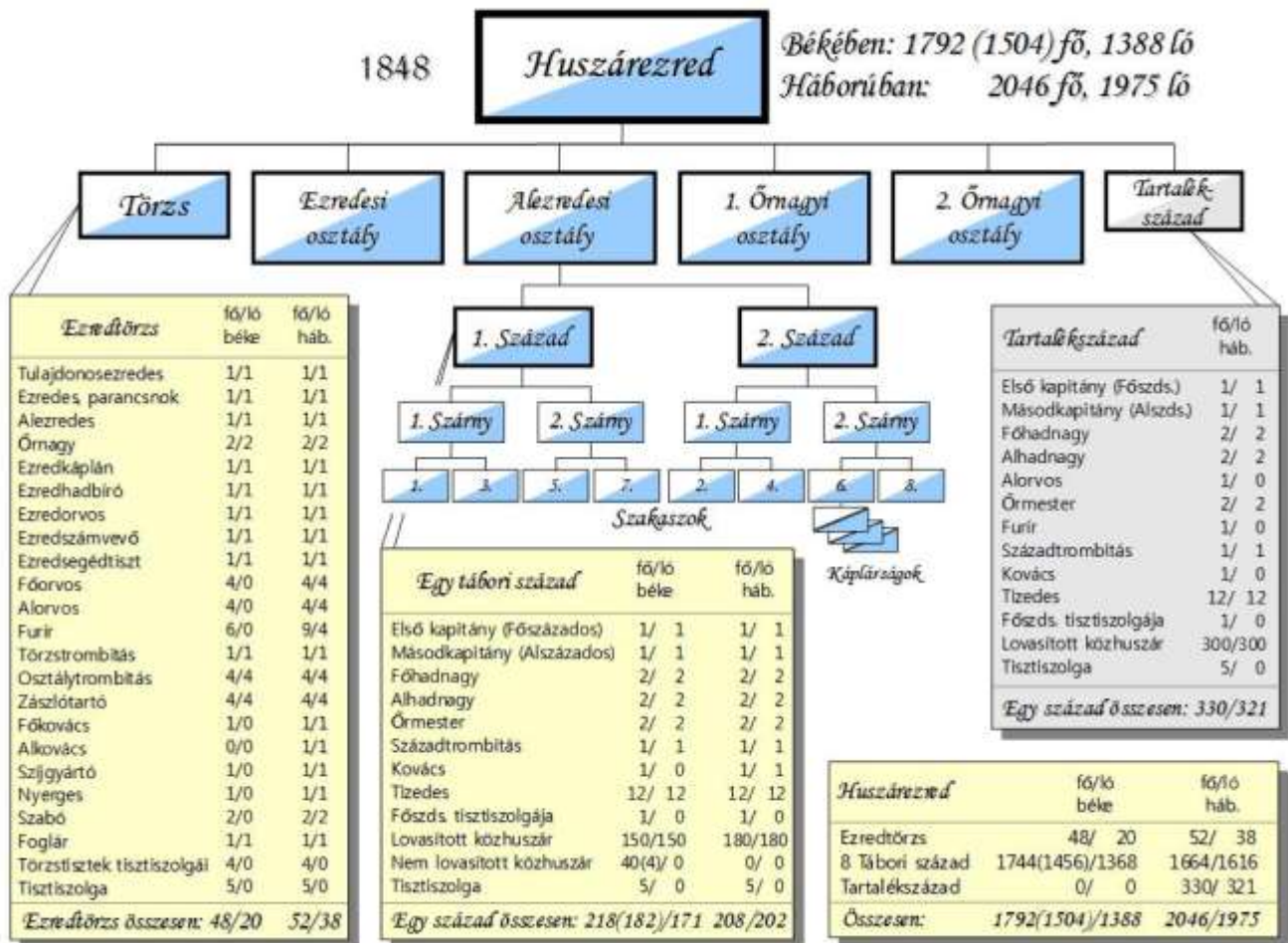
A CSÁSÁRI-KIRÁLYI MAGYAR HUSZÁREZREDEK ELVI SZERVEZETE 1848-BAN

(rövid összefoglaló)

Az 1848/49-es szabadságharc honvéd lovasságának gerincét a császári-királyi hadsereg 12, döntő részben magyar anyanyelvű huszárezrede képezte, kiegészítve hat újonnan felállított honvéd huszárezreddel. Ezen ezredek elvi szervezete, harcászata nem tért el a császári-királyi lovasságnál alkalmazott szabályoktól, ezért célszerű röviden felidézni a forradalom és szabadságharc előtt – 1848-ban érvényben lévő – előírásokat.

Az 1798-as lovassági reformot¹ követően a császári-királyi hadsereg magyar sorhadí huszárezredei² 1860-ig (így 1848-ban is) békében ezredtörzsből és négy osztályból álltak. Az osztályok parancsnokai törzstisztek voltak. Az osztályokat a parancsnok rendfokozata után ezredesi, alezredesi, 1. őrnagyi és 2. őrnagyi osztálynak nevezték. Minden osztályban két tábori század volt. Háborúban a huszárezredek egy tartalékszázaddal bővültek (1. vázlat).

HUSZÁREZRED ELVI SZERVEZETE

Az ezredtörzs 1807-től békében 48 főből állt, melyhez 20 lovat rendeltek³. Az ezredtulajdonosok (tulajdonosezredesek) az osztrák vagy – diplomáciai megfontolásból – külföldi uralkodóház tagjai, illetve kiemelkedő szolgálat elismeréseként tábornokok voltak. Uralkodó ezredtulajdonosi címe esetén ún. másodtulajdonost (Zweiter Inhaber) is kineveztek. 1848-ban 8, majd 7 ezrednél volt másodtulajdonos, pl. a 2. Hannover-huszárezrednél Ernő Ágost hannoveri király mellett Gr. Zichy Ferdinánd altábornagy. Az 5. huszárezred Károly Albert szárd király tulajdonosi címének törlése

után a korábbi másodtulajdonos Gr. Joseph von Radetzky tábornagy nevét vette fel. A tulajdonosi jogköröket erre az időszakra már lényegesen szűkítették, melyek közül (századosig bezárólag) a tisztek kinevezését érdemes kiemelni. A 11. Székely határőr huszárezred (mely a határőrvidék felszámolását követően 1851-ben vált sorhadi ezreddé) nem rendelkezett ezredtulajdonossal⁴.

Az ezred parancsnoki feladatait az ezredes látta el. Osztályát a rangidős százados (vagy esetleg egy 3. őrnagy) vezette. Helyettese alezredes volt. A törzstiszti kart két őrnagy egészítette ki. Személyes szolgálatukra 1-1 törzstiszti tisztiszolgát (furierschütz⁵) rendeltek. A törzs főtiszti állományát 1-1 ezredkáplán, ezredhadbíró, ezredorvos, ezredszámvevő és ezredsegédtiszt alkotta. Az ezredhadbíró, az ezredorvos és az ezredszámvevő századosi, az ezredsegédtiszt pedig főhadnagyi rendfokozatot kaphatott. Valamennyien tisztiszolgával (privatdiener) és kincstári lóval rendelkeztek. Tisztnak számított az osztályok egészségügyi ellátását, ellenőrzését végző 4-4 főorvos és alorvos is, de csak háborúban látták el őket kincstári lóval. Nem volt tiszt, de tiszt tekintéllyel bírt a foglár⁶. A törzsnél állatorvosok ekkor még nem voltak, először 1857-ben jelentek meg az állománytáblákban⁷.

Az ezred nyilvántartási feladatait békében – az ezredszámvevő irányításával – 6 nem lovasított furír látta el. A furírok a későbbi számvivő altisztek elődjeiként tekinthetők. A törzs altiszti karához tartozott az ezred- és a 4 osztálytrombitás, valamint a 4 osztályzászlótartó. Valamennyien kincstári lóval voltak ellátva. Az ezrednek nem volt külön zászlója, az ezredesi osztály zászlója (fehér alapszínű) egyben az ezredzászló szerepét is betöltötte.

Az ezred gyógykovácsi, felszerelés- és ruházat-karbantartási feladatait mesteremberek, békében 1-1 főkovács, szíjgyártó és nyerges, valamint 2 szabó látták el.

Háborúban az ezredtörzs 3 furírral és 1 alkováccsal egészült ki. Kincstári lovat kaptak az orvosok, a 9 furír közül 4 fő, továbbá az összes mesterember. Az ezredtörzs előírt hadi létszáma 52 fő és 38 ló (a 11. Székely határőr huszárezrednél 51 fő és 37 ló) volt. A törzs ütközet- (harcoló) létszámát 19 fő (törzstisztek, segédtiszt, trombitások és zászlótartók) alkotta⁸.

A tábori századok két szárnyból, szárnyanként két (összesen négy) szakaszból álltak. A szakaszokat három káplárságra (tizedre) osztották. A szakaszokat osztályonként 1-től 8-ig számozták. Az első (a harcrendben jobboldali) századot az 1., 3., 5. és 7., a második (a harcrendben baloldali századot) a 2., 4., 6. és 8. szakasz alkotta. A szárnyakat századosok vezették, az elsőt a főszázados (Erste Rittmeister⁹), aki egyben a század parancsnoka is volt, a másodikat az alszázados (Zweite Rittmeister). A szakaszok élén szárnyanként 1-1 főhadnagy és alhadnagy (a mai hadnagynak megfelelő tiszt) állt.

A szárnyakhoz 7 altiszt, 1 őrmester és 6 tizedes tartozott. Az első őrmester (számvivő őrmester) a század belső szolgálatát irányította, felügyelte a század altisztjeit, továbbá vezette az előírt szolgálati iratokat, a század számadását. A másodőrmester (rendező, vagy vezető) a második szárny belső szolgálatát, továbbá főtiszt távolléte esetén annak szakaszát vezette. A káplárságokat a legénység írástudó részéből kiválogatott tizedesek (századonként 12) irányították¹⁰. Szükség esetén helyetteseket jelöltek ki. Ebben az időben altizedesi rendfokozat már nem létezett (1805-ben megszüntették)¹. A szakaszok rangidős tizedese (Zugscorporal) a szakasz szolgálati ügyeit intézte, de csak 1857-ben kapott – szakaszvezető (führer) megnevezéssel – önálló rendfokozatot⁷. Őrvezetők a lovasságnál nem voltak. A járőrvezetői rendfokozatot (patrouille-führer) – századonként 4 fő – csak az önkéntes huszárezredeknél 1860-ban¹¹, majd a közös és honvéd huszárezredeknél 1897-től találunk¹². A századparancsnok parancsainak jelzésére, illetve személyes védelmére egy lovasított századtrombitás (tizedes) szolgált. A század kovácsa békében nem kapott kincstári lovat. Nem látták el lóval a századparancsnok tisztiszolgáját (furierschütz) és az 5 tisztiszolgát (privatdiener) sem.

A közhuszárok számát időszakonként külön rendeletben határozták meg. 1816-tól a lovasított közhuszárok elvi békelétszáma századonként 150 fő, a nem lovasított közhuszárok száma pedig 40 fő volt. A nem lovasított közhuszárok számát takarékosági okokból lényegesen csökkentették, 1838-ban 6 főre¹³, 1840-ben pedig 4 főre⁸. Meg kell említeni, hogy a meglévő létszámok a lovasított közhuszárok vonatkozásában is alacsonyabbak voltak az előírtnál.

A századok teljes elvi békelétszáma a fentiekkel összhangban 218 fő és 171 ló, csökkentett békelétszáma 182 fő és 171 ló volt. Háborúban a kovácsot is kincstári lóval látták el, a nem lovasított közhuszárokat átadták a tartalékszázad felállításához, a lovasított közhuszárok számát 180 főre egészítették ki. A századok hadi létszáma így 208 fő és 202 ló volt.

A tartalékszázad felépítése azonos volt a tábori századokéval, csak rendelkezett 1 alorvossal és 1 furírral is, továbbá a lovasított közhuszárok száma jelentősen magasabb, 300 fő volt. A tartalékszázad hadi létszámát – ennek megfelelően – 330 főben és 321 lóban határozták meg¹⁴.

A fentiekkel összhangban a huszárezred teljes békelétszáma 1792 fő és 1388 ló, csökkentett békelétszáma 1504 fő és 1388 ló, hadi létszáma pedig 2046 fő és 1975 ló volt¹. A ténylegesen rendelkezésre álló huszárok és lovak száma az elvi létszámok alatt maradt (pl. a Magyarországon állomásozó 3. Ferdinánd-huszárezred 1848 elején 1381 főt és 1092 lovat számlált¹⁵). Különösen igaz ez a szabadságharc időszakára, amikor a huszárszázadok átlagos létszáma nem sokkal múlta felül a 100 főt. Az I. hadtest Mesterházy-lovashadosztály állományába tartozó, a tartalékszázadtól újoncpótlást kapott 1. Császár-huszárezred létszáma 1849. jún. 30-án 956 fő és 875 ló, a 8. Coburg-huszárezred ezredesi és 1. őrnagyi osztályának (4 század) létszáma pedig 467 fő és 469 ló volt¹⁶.

Az ezredeknél létszámfelettiként tartották nyilván a magasabb törzseknél szolgáló, más fontos feladatot ellátó, valamint beosztással nem rendelkező tiszteket. Az ezredparancsnok ún. ezredhadfiakat (Cadeten) vehetett fel (pl. az 1. Császár huszárezrednél 1848-ban 6 fő, a 9. Miklós huszárezrednél pedig 9 fő kadét volt). Minden ezredhez – így a huszárezredekhez is – rendeltek egy hivatalnokot (Regiments-Agent), aki a tisztek személyes ügyeinek, vagy az ezred tisztikarának képviselőjét biztosította. Székhelye Bécsben volt és neve szerepelt a katonai évkönyvekben⁴.

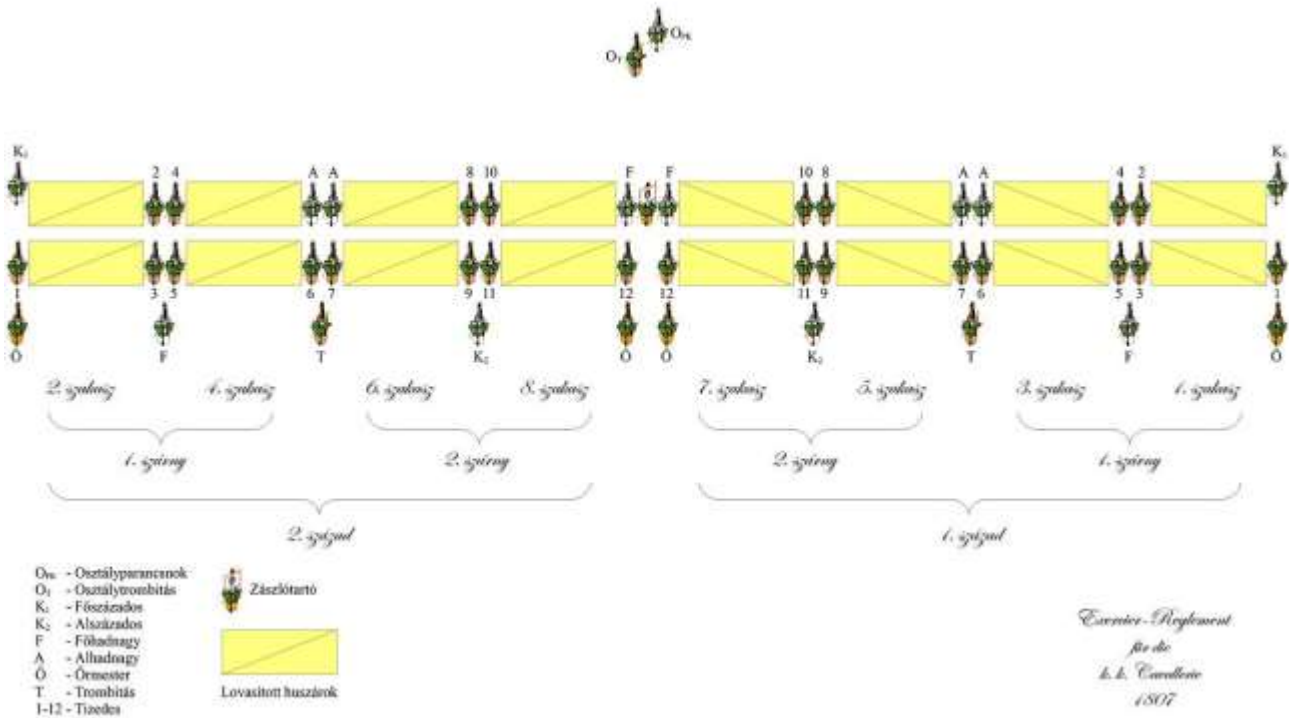
Az elvonuló huszárezredekhez a vonatcsapattól 1 négyfogatú tábori kovácskocsit, 1 kétfogatú törzskocsit, 1 négyfogatú pénztárkocsit és 4 négyfogatú eleségkocsit – 26 hámos lóval és 13 vonatkatonával – biztosítottak¹⁷. Ezt a létszámot az ezred állománytáblájától külön kezelték.

A huszárezred szervezete összhangban volt a lovasság gyakorlati szabályzataiban meghatározott elvekkel, az előírt és alkalmazott harcrendrenddel. Az 1805-ben kiadott szabályzat fő előírásai lényegét tekintve a később – 1862-ig – kiadott új okmányokban sem változtak. A harcászati alapegység az osztály volt, melynek két százada felfejlődött vonalban az alakzat közepén elhelyezkedő osztályzászlóhoz viszonyítva szimmetrikusan, jobbról és balról indulva (egymás tükörképeként) állt fel (2. vázlat).

A századok két sorban sorakoztak fel. A sorok közötti távolság egy lépés volt. Az alakzat jobb oldalán az 1. század főszázadosa helyezkedett el fél lóhosszal megelőzve az első sor vonalát. Az alszázados a 2. szárny középvonala mögött, a 2. sortól egy lépés távolságra volt. Hasonló módon az 1. szárny mögött annak főhadnagya állt fel. A 2. szárny főhadnagya az első sor bal oldalán a zászló mellett, a két alhadnagy pedig egymás mellett a század közepén foglalt helyet. A 2. sor mögött az alakzat bal- és jobb szélén a két őrmester, a századtrombitás pedig a század közepén helyezkedett el. A tizedesek a szakaszok szárnyain álltak fel (a főszázados mögött a 2. sorban az 1., az 1. szakasz bal szárnyán a 2. és 3., a 3. szakasz jobb szárnyán 4. és 5., bal oldalán az alhadnagy mögött a 6. tizedes, és így tovább). A 2. század azonos rendben, csak baloldaltól kezdve sorakozott fel.

Huszárszázal felállása vonalban

2. vázlat

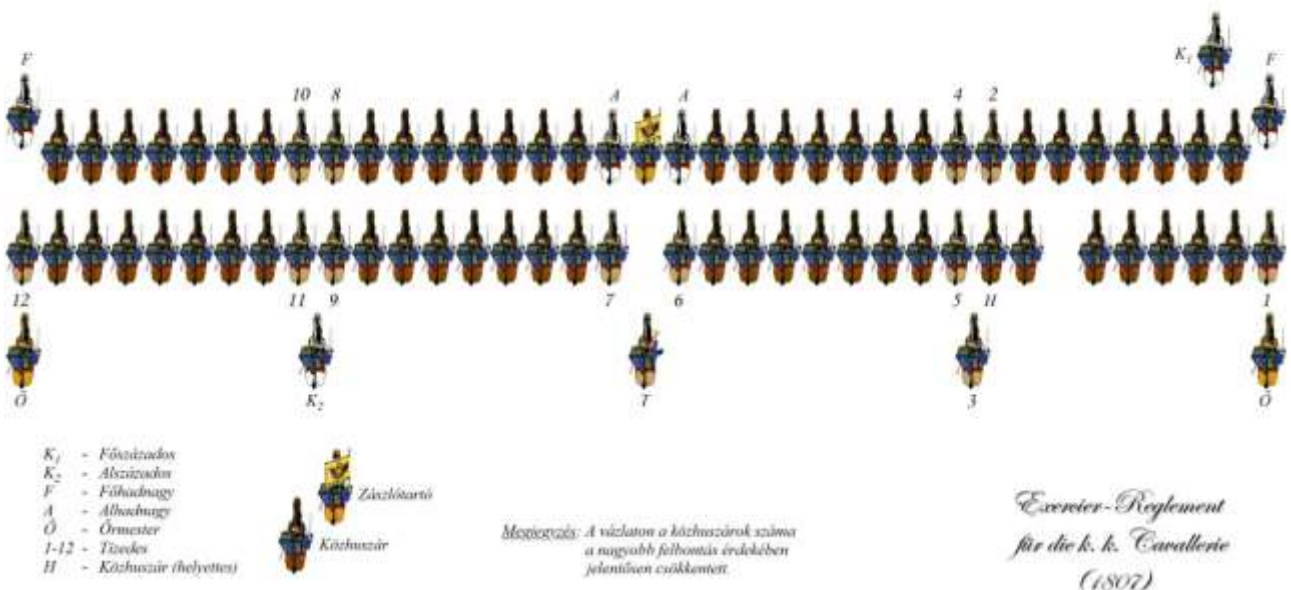

Amennyiben a közhuszárok száma szakaszonként nem volt azonos, a szélső szakaszokhoz osztottak be több huszárt. Két egymás mögött álló huszár egy tagot képezett. Féltagnak olyan huszárt neveztek, aki mögött a második sorban üres hely volt. A féltagot – ha volt – a szakasz belső szárnyára osztották be úgy, hogy az alakzat egy taggal zárt legyen¹⁸.

Egy önállóan, díszelgéshez, osztályzászlóval jobboldalról felálló század alakzatát mutatja a 3. vázlat. Látható, hogy a főszázados helyét az 1. szárny főhadnagya foglalta el. A főszázados az 1. és 2. tag között a főhadnagy előtt fél lóhosszal helyezkedik el. A főhadnagy helyét a 3. tizedes vette át, akit az 1. szakasz bal szárnyán egy közhuszár helyettes pótol¹⁸.

Huszárszázad zászlóval

3. vázlat

A fenti harcrendből egyértelműen levezethető a létszámtáblázatban szereplő szolgálati személyek meglétének és számának oka. A huszárszázadok – gyalogszázadokhoz viszonyított – magasabb tiszti létszámát (6 fő) a lovassági kiképzés, az alakzatváltoztatások és manőverek bonyolultsága is indokolta.

A szabadságharc alatt felállított honvéd (13.-18.) huszárezredek is a fenti elvek alapján szerveződtek. Az ezredek négy osztályból álltak, kivéve a 15. Mátyás huszárezredet, melynél öt osztályt alakítottak meg. Ez a döntés az 1798 előtti szervezetet idézte, amikor a huszárezredek háborúban – egyes esetekben, mint pl. 1792-ben, békeidőszakra is fenntartva – egy 3. őrnagyi osztállyal is rendelkeztek¹. Felállításkor a honvéd huszárszázadok létszáma meghaladta a 150 főt, pl. a 14. Lehel-huszárezred 5. százada 1848. dec. 19-én 173 főből és 156 lóból állt¹⁹.

A huszárezredek szervezeti felépítésének, harcrendjének elvei 1862-ig alapvetően nem változtak. 1851-ben az osztályok megnevezését 1.-4. osztályra, a századokét 1.-8. századra módosították, az 1852-es lovassági táblázatok már ezt tartalmazták²⁰. 1860-ban az osztályok számát háromra csökkentették, de az osztályok továbbra is két századból álltak¹¹. A lényeges változás 1862-ben következett be, amikor az osztályok száma kettőre módosult²¹. Ettől kezdve az osztályok állományában három század volt. A m. kir. honvéd huszárezredek – többszöri szervezeti változást követően – 1889-ben tértek át a háromszázados osztály felépítésre²². A huszárezredek ezzel a szervezettel vonultak el az I. világháború csatatereire.

Összeállította: Mikita János nyá. altbgy.
az Egyesület Örökös Tiszteletbeli Fővédnöke

Jegyzetek:

1. Supplement zu den „Mittheilungen des k. und k. Kriegs-Archivs”. 1901. III. BAND.
2. A 11. Székely határőr huszárezred 1798-ban csak 3 osztályból állt, 1807-ben háborúban, 1808-tól pedig békében is 4 osztályból épült fel. Elvi létszáma 1838-ban békében 1070 fő és 987 ló, háborúban 1479 fő és 1408 ló volt. A tábori századok létszáma 128, illetve 156, a tartalékszázadoké pedig 180 fő volt. (Specialgeschichte der Militärgrenze. 1875. III. BAND.)
3. Dienst-Reglement für die k.k. Cavallerie. 1807
4. Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes: 1848.
5. A zsoldoshadseregek időszakában a magasabb parancsnokok személyes védelmükre lövészekkel (Schutze) rendelkeztek. A lőfegyverek általános bevezetésével ez a védelem szükségtelenné vált, de számos ilyen embert megtartottak. Alkalmazásukat sokszor a furirral hozták kapcsolatba, így megnevezésük „fourierschütz” lett. 1801-et követően a törzstisztek és a főszázadosok tisztiszolgáit – a tisztiszolga közlegényektől (privatdiener) – ezen a néven különböztették meg. Járandóságaik a közlegényekével azonosak voltak. (Supplement zu den „Mittheilungen des k. und k. Kriegs-Archivs”. 1898. I. BAND.)
6. Barczy Zoltán, Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Corvina Kiadó. 1986
7. Organisations-Statut für die k. k. Armee. 1857.
8. Die Dienst-Vorschriften sämmtlicher Waffengattungen und Branchen der k. k. Österreichischen Armee. Ersten Bandes 1841.
9. Első lovasszázados (kapitány), a lovasszázad parancsnoka. A katonai hierarchiában elfoglalt helyét legjobban a főszázados fordítás fejezi ki. Német nyelvterületen a Rittmeister megnevezéssel különböztették meg a lovasezredek századosait a gyalogság és a dragonyosezredek századosaitól (Hauptmann). Később Rittmeister I. Classe és II. Classe (I.o. és II.o. szds.) elnevezéssel találkozhatunk. A II.o. szds. rendfokozatot többször megszüntették, majd újra rendszeresítették. Az első világháború idején már csak egy századosi rendfokozat létezett.
10. Kedves Gyula: A szabadságharc huszárai. Hadimúzeum Alapítvány 1992.
11. Circular-Verordnung vom 22. Jänner 1860, C. K. Nr. 296.
12. Organische-Bestimmungen für die k. und k. Cavallerie vom Jahre 1897. Rendeleti Közlöny a m. k. honvédség számára 51. szám. 1989. évi 7568/eln. szám. Szervi határozványok a magyar királyi honvéd lovasság számára.
13. Militär-Geographic von Europa. 1839.

14. A szabadságharc után a tartalékszázadhoz 30 nem lovasított huszárt is előírtak, így létszáma a tisztekkel együtt 360 fő lett. Ezt tartalmazza az 1852. febr. 28-án kiadott E. 1308. sz. Körröndelet is, de az 1852. aug. 3-án kiadott új lovassági állománytáblázatokban (lsd. 20.) már társzázad (Depot-Escadron) szerepel lényegesen alacsonyabb (172 fő és 143 ló) létszámmal.
15. A magyar huszár. Corvina kiadó. Zachar József: A Habsburg-hadakban.
16. Strausz Péter: Az 1. Császár-huszárezred az 1849. évi nyári hadjáratban.
17. Militär-Oekonomie-Systeme, 1822. Normal-Vorschriften.
18. Exercier-Reglement für die k.k. Cavallerie. 1805, 1806, 1807. Cavallerie-Exercier-Reglement der k.k. Oesterreichischen Armee. 1849.
19. Az 1848-49-es I. magyar hadtest iratai (I. kötet: Megalakulástól az 1849. január 4-i kassai vereségig) A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 9.
20. Vom Allerhöchsten Armee-Ober-Commando. Nr. XVIII., 3. August 1852. Organisation der k.k. Cavallerie.
21. Circular-Verordnung vom 4. October 1862, C. K. Nr. 3365.
22. Rendeleti Közlöny a m. k. honvédség számára 54. sz. 4383/1889 eln. számú Körröndelet